

the expediency of this concept in the following sense: as an institution of the criminal procedure law, as a procedural act, as a procedural document, as a message in the criminal proceeding, as a procedural decision, as a pre-trial stage of the proceeding.

Keywords: notification of suspicion, institution of the criminal procedure law, procedural act, procedural document, message in the criminal proceeding, procedural decision, pre-trial stage of the proceeding.

УДК 343.13

В.Д. Басай

доктор юридичних наук, професор,
декан Івано-Франківського
факультету Національного
університету «Одеська юридична
академія»

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ЗА КПК УКРАЇНИ, КПК РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ І КПК РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Процесуальні строки виступають дієвим засобом, який сприяє забезпеченню швидкого досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження (за КПК Російської Федерації та КПК Республіки Білорусь – кримінальної справи). Одночасно вони слугують гарантією захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження як одного з основних завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України і ст. 6 КПК Російської Федерації) і кримінально-процесуального закону (ст. 2 КПК Республіки Білорусь). Процесуальні строки закріплюються відносно всіх стадій кримінального провадження, визначаючи їх тривалість і порядок провадження процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень у межах цих стадій. При цьому процесуальні строки є невід'ємним складовим елементом кримінально-

процесуальної форми і механізму кримінально-процесуального регулювання, оскільки виступають в якості юридичних засобів регулювання кримінально-процесуальних відносин.

Дослідженню проблемних питань, пов'язаних із визначенням поняття та видів процесуальних строків, порядку їх обчислення, додержання та поновлення, присвячена значна увага вчених. Зокрема, вони розглядаються у працях В.А. Дуніна, С.О. Заїки, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, Г.Б. Петрової, М.С. Строговича, В.Т. Томіна, С.Б. Фоміна, Р.Х. Якупова та інших. Водночас, у зв'язку з прийняттям нового КПК України, вказані проблемні питання підлягають науковому аналізу з урахуванням закріплених у ньому положень і досвіду зарубіжних країн у правовому регулюванні процесуальних строків. Викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети статті дослідження поняття і видів процесуальних строків за КПК України, КПК Російської Федерації і КПК Республіки Білорусь.

Ст. ст. 128 – 130 КПК Російської Федерації, присвячені врегулюванню процесуальних строків, визначають порядок їх обчислення, дотримання, продовження, а також підстави і порядок поновлення в разі пропуску з поважної причини. Аналогічним чином загальні норми щодо обчислення, дотримання, продовження та поновлення процесуальних строків закріплені у ст. ст. 158 – 161 КПК Республіки Білорусь. У ст. ст. 113 – 117 КПК України процесуальні строки врегульовані більш вичерпно, оскільки у вказаних нормах закріплені поняття процесуальних строків, порядок їх встановлення прокурором, слідчим суддею і судом, порядок обчислення, продовження та дотримання процесуальних строків, а також підстави і порядок їх поновлення.

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КПК України, процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії [1]. Хоча процесуальні строки у ч. 1 ст. 113 КПК України визначаються як проміжки часу, в основу нормативного визначення їх поняття покладена наукова класифікація за критерієм

часового прояву на дві групи: строки-періоди і строки-моменти [2, с.23-24]. Системний аналіз норм КПК України, КПК Російської Федерації та КПК Республіки Білорусь, присвячених врегулюванню строків провадження процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень, дає підстави для здійснення аналогічної класифікації процесуальних строків.

Строки-періоди встановлюються у випадках, якщо учасникам кримінального провадження надається свобода у виборі конкретного моменту прийняття процесуального рішення або вчинення процесуальної дії. Останні можуть бути прийняті або вчинені у будь-який момент кримінального провадження, виходячи з тактичних міркувань особи, яка здійснює кримінальне провадження та обставин конкретного кримінального провадження. Строки-періоди визначаються шляхом:

1) встановлення законом проміжку часу, в межах якого учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) прийняти процесуальне рішення або вчинити процесуальну дію. Наприклад, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 219 КПК України, досудове розслідування повинно бути закінчено протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину [1]. Згідно з ч. 1 ст. 162 КПК Російської Федерації, попереднє слідство у кримінальній справі повинно бути закінчене у строк, який не перевищує двох місяців з дня порушення кримінальної справи [3]. Ч. 1 ст. 190 КПК Республіки Білорусь передбачає, що попереднє слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено не пізніше ніж у двомісячний строк з дня порушення кримінальної справи і до передачі справи прокурору для направлення до суду або до дня припинення провадження у справі [4];

2) визначення особою, яка здійснює кримінальне провадження, точної календарної дати і часу. Наприклад, ч. 1 ст. 140 КПК України передбачає, що привід полягає в примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час [1]. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 130 КПК Республіки Білорусь, яка передбачає, що у разі неявки за викликом без поважних причин підозрюваний, обвинувачений, а також потерпілий, свідок можуть бути за мотивованою постановою

органу дінання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду піддані приводу [4], можна зробити висновок про те, що здійснення приводу відбувається у строк, визначений вказаними суб'єктами кримінального провадження у постанові (ухвалі). Аналогічний висновок впливає й зі змісту ч. 7 ст. 113 КПК Російської Федерації, яка закріплює, що привід здійснюється органами дінання на підставі постанови дінавача, слідчого, а також судовими приставами із забезпечення встановленого порядку діяльності судів – на підставі постанови суду [3];

3) визначення події, із настанням якого пов'язується прийняття процесуального рішення або вчинення процесуальної дії. Наприклад, ч. 1 ст. 128 КПК України передбачає, що особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов [1]. Ч. 2 ст. 44 КПК Російської Федерації закріплює, що цивільний позов може бути пред'явлений після порушення кримінальної справи і до закінчення судового слідства під час розгляду даної кримінальної справи у суді першої інстанції [3]. Ч. 1 ст. 149 КПК Республіки Білорусь визначає, що фізична чи юридична особа, які зазнали шкоди від злочину або передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння неосудного, або їх представники вправі пред'явити цивільний позов до обвинуваченого або до осіб, які несуть матеріальну відповідальність за його дії з моменту порушення кримінальної справи до закінчення судового слідства [4].

Строки-моменти встановлюються у випадках, якщо з метою виконання завдань кримінального провадження необхідно максимально швидко прийняти процесуальне рішення, вчинити процесуальну дію або сукупність процесуальних дій із дотриманням визначеної законом послідовності їх здійснення. Строки-моменти визначаються шляхом вказівки на необхідність здійснення процесуальної дії:

1) перед виконанням іншої процесуальної дії. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 227 КПК України, до початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі питання малолітній або

неповнолітній особі [1]. Ч. 5 ст. 183 КПК Російської Федерації закріплює, що до початку виїмки слідчий пропонує видати предмети і документи, які підлягають вилученню, а у випадку відмови проводить виїмку примусово [3]. Виходячи зі змісту ч. 7 ст. 204 КПК Республіки Білорусь, до початку огляду житла чи іншого законного володіння постановою слідчого, органу дізнання із санкції прокурора чи його заступника має бути пред'явлена власнику або повнолітнім особам, які проживають у ньому [4];

2) одночасно з виконанням іншої процесуальної дії. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 174 КПК України, прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна [1]. Ч. 1 ст. 209 КПК Російської Федерації закріплює, що призупинивши попереднє слідство, слідчий повідомляє про це потерпілого, його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників та одночасно роз'яснює їм порядок оскарження даного рішення [3]. Ч. 2 ст. 240 КПК Республіки Білорусь передбачає, що слідчий повідомляє обвинуваченого про день пред'явлення обвинувачення та одночасно роз'яснює йому право запросити захисника або клопотати перед слідчим про забезпечення участі захисника [4];

3) після вчинення іншої процесуальної дії чи після настання зазначеної в законі події. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 205 КПК України, ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення [1]. Згідно з ч. 4 ст. 192 КПК Російської Федерації, оголошення показань допитуваних осіб, які містяться у протоколах попередніх допитів, а також відтворення аудіо- та (або) відеозапису, кінозйомки цих показань допускаються лише після дачі показань вказаними особами або їх відмови від дачі показань на очній ставці [3]. Ч. 5 ст. 76 КПК Республіки Білорусь передбачає, що відводи і самовідводи розглядаються і вирішуються невідкладно після їх заявлення та надходження [4].

Крім класифікації за критерієм часового прояву, ч. 1 ст. 113 КПК України поділяє процесуальні строки за суб'єктами, які встановлюють тривалість строків, на дві групи:

- 1) процесуальні строки, встановлені законодавцем;
- 2) процесуальні строки, встановлені відповідно до закону прокурором, слідчим суддею або судом.

Відмінність зазначених видів процесуальних строків полягає в тому, що перша група розрахована на всі випадки виникнення однорідних правовідносин, а друга – на конкретні правовідносини. У той самий час, обидва види процесуальних строків мають однакове юридичне значення та є однаково обов'язковими для учасників кримінального провадження.

Норми ст. ст. 128 – 130 КПК Російської Федерації та ст. ст. 158 – 161 КПК Республіки Білорусь прямо не передбачають можливість встановлення процесуальних строків особами, які здійснюють кримінальне провадження, і не визначають коло таких осіб. Проте, можливість їх встановлення органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею і судом впливає з ряду норм як КПК Російської Федерації, так і КПК Республіки Білорусь.

Встановлення процесуальних строків особою, яка здійснює кримінальне провадження, відбувається у тих випадках, коли норми кримінального процесуального закону не містять прямих вказівок на строки прийняття процесуальних рішень, вчинення процесуальних дій або закріплюють відповідні граничні строки. Наприклад, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України обов'язки, що складають зміст особистого зобов'язання як запобіжного заходу, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців [1]. Відповідно до ч. 5 ст. 186 КПК Російської Федерації, провадження контролю і запису телефонних та інших переговорів може бути встановлене на строк до шести місяців та підлягає припиненню за постановою слідчого, якщо необхідність у даному заході відпаде, але не пізніше закінчення попереднього розслідування у даній кримінальній справі [3]. Ч. 4 ст. 134 КПК Республіки Білорусь передбачає, що суддя, який виніс постанову про накладення грошового стягнення, вправі відстрочити або розстрочити виконання постанови на строк до трьох місяців [4]. Таким чином, кримінальний процесуальний закон встановлює граничний строк як максимально допустиму тривалість відповідного процесуального строку. Встановлення процесуального строку для

прийняття процесуального рішення або вчинення процесуальної дії у межах строків, встановлених кримінальним процесуальним законом, покладається на особу, яка здійснює кримінальне провадження.

Встановлюючи процесуальні строки, особа, яка здійснює кримінальне провадження, повинна враховувати:

1) граничні строки вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень, закріплені кримінальним процесуальним законом;

2) обставини, встановлені під час відповідного кримінального провадження;

3) достатність часу для вчинення учасником кримінального провадження відповідних процесуальних дій або прийняття ним процесуальних рішень;

4) відсутність перешкод реалізації права на захист.

Процесуальні строки встановлюються процесуальними рішеннями особи, яка здійснює кримінальне провадження. У теорії кримінального процесу види процесуальних рішень, якими визначаються процесуальні строки, обґрунтовано пов'язуються з порядком реалізації правових норм (у частині реалізації їх диспозицій або санкцій) [5, с. 27]. Так, при визначенні процесуального строку в порядку реалізації диспозиції правової норми, він встановлюється в повістці, повідомленні, письмовому дорученні прокурора слідчому тощо. При визначенні процесуального строку в порядку реалізації санкції правової норми, він встановлюється у постанові прокурора, ухвалі слідчого судді або суду (за КПК України) та у постанові органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або ухвалі суду (за КПК Російської Федерації та КПК Республіки Білорусь).

Процесуальні строки, встановлені особами, які здійснюють кримінальне провадження, є обов'язковими за умови законності процесуального рішення, якими вони визначені. Процесуальне рішення визнається законним, якщо:

1) його прийняття передбачене кримінальним процесуальним законом;

2) воно постановлене компетентним органом або особою;

3) воно прийняте з дотриманням підстав та умов, визначених кримінальним процесуальним законом;

4) його постановлення відповідає процесуальній формі;

5) його прийняття зумовлене послідовністю постановлення процесуальних рішень.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що в якості процесуальних строків виступають встановлені законом або особами, які здійснюють кримінальне провадження, проміжки часу, в межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії або утриматися від їх вчинення.

Процесуальні строки є юридичними фактами, які тягнуть за собою певні правові наслідки: виникнення, зміну або припинення суб'єктивних процесуальних прав та обов'язків учасників кримінального провадження. В окремих випадках в якості підстави для правових наслідків виступає обчислення процесуальних строків, у зв'язку з чим вони виступають не в якості самостійних юридичних фактів, а як елементи фактичного складу. Одночасно процесуальні строки являють собою певні процесуальні гарантії як прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і своєчасного прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій.

Виходячи з положень КПК України, КПК Російської Федерації та КПК Республіки Білорусь, процесуальні строки можуть бути класифіковані за двома критеріями:

1) за критерієм часового прояву (строки-періоди і строки-моменти);

2) за суб'єктами, які встановлюють тривалість процесуальних строків (строки, встановлені законодавцем, і строки, встановлені особами, які здійснюють кримінальне провадження).

Вказані види процесуальних строків мають однакове юридичне значення та є однаково обов'язковими для учасників кримінального провадження. Особливості процесуальних строків полягають в тому, що закон закріплює їх межі (час початку перебігу строків та їх завершення), правила обчислення та продовження строків, їх поновлення та відмови у поновленні, наслідки пропуску строків тощо. Визначаючи межі кожного

процесуального строку, закон встановлює максимальну тривалість проміжку часу, у межах якого учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) прийняти процесуальне рішення або вчинити процесуальні дії. Його мінімальна тривалість законом не обмежується та покладається на розсуд учасника кримінального провадження, який приймає процесуальне рішення або вчиняє процесуальні дії, у залежності від обставин конкретного кримінального провадження.

У подальшому досліджувана у статті проблематика щодо поняття та видів процесуальних строків за КПК України, КПК Російської Федерації і КПК Республіки Білорусь повинна знайти свій розвиток за такими напрямками: 1) наукове обґрунтування доцільності уточнення нормативного поняття процесуальних строків; 2) дослідження позиції практичних працівників з цього питання; 3) дослідження видів процесуальних строків за іншими класифікаційними критеріями.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
2. Томин В.Т. Процессуальные документы, сроки и судебные издержки в уголовном судопроизводстве / В.Т. Томин, Р.Х. Якупов, В.А. Дунин. – Омск: Научно-исследовательская и редакционно-издательская группа Омской высшей школы милиции, 1973. – 50 с.
3. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ (ред. от 11.02.2013 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу:
<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=142051>.
4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16.07.1999 г. № 295-З [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу:
<http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk9900295&p2={NRPA}>.
5. Фомін С.Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Сергій Борисович Фомін. – Х., 2002. – 207 с.

Анотація

Басай В.Д. Поняття і види процесуальних строків за КПК України, КПК Російської Федерації і КПК Республіки Білорусь. – Стаття.

У статті аналізується поняття процесуальних строків, закріплене положеннями нового КПК України. На підставі порівняльно-правового аналізу норм КПК України, КПК Російської Федерації і КПК Республіки Білорусь здійснюється класифікація процесуальних строків за двома критеріями: часовим проявом і суб'єктами, які встановлюють їх тривалість.

Ключові слова: процесуальні строки, строки-періоди, строки-моменти, граничні строки.

Аннотація

Басай В.Д. Понятие и виды процессуальных сроков по УПК Украины, УПК Российской Федерации и УПК Республики Беларусь. – Стаття.

В статье анализируется понятие процессуальных сроков, закрепленное положениями нового УПК Украины. На основании сравнительно-правового анализа норм УПК Украины, УПК Российской Федерации и УПК Республики Беларусь осуществляется классификация процессуальных сроков по двум критериям: проявлению во времени и субъектам, которые устанавливают их длительность.

Ключевые слова: процессуальные сроки, сроки-периоды, сроки-моменты, предельные сроки.

Summary

Basay V.D. Concept and types of procedural terms by the CPC of Ukraine, CPC of Russian Federation and CPC of Republic Belarus. – Article.

The article is dedicated to the concept of procedural terms, fixed by provisions of the new CPC of Ukraine. Based on comparative legal analysis of norms of CPC of Ukraine, CPC of Russian Federation and CPC of Republic Belarus, the classification of procedure terms divides on two criteria: time display and entities that establish their duration.

Keywords: procedural terms, terms-periods, terms-moments, deadline terms.

УДК 343.121

Н.Г. Габлей

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Івано-Франківського факультету